

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на Йордан Александров Илиев, редовен докторант към катедра „Стара история, тракология и средновековна история” при Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски”

на тема „Родопите в историята на древна Тракия”

от доц.д-р Румяна Георгиева (Институт по балканистика с Център по тракология при БАН), член на научно жури по специалността 2.2.

за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

Дисертационният труд на Йордан Илиев е посветен на изследването на културно-историческото развитие на една природно обособена част от древна Тракия – районът, затворен в границите на планината Родопи. Той има широк географски и най-вече хронологически обхват: проследено е миналото на Родопите през един дълъг отрязък от време – от края на II хил. пр.Хр. до края на античността включително. Така формулирана, темата е предопредила и структурата на дисертацията, която се състои от три глави, заключение и библиография, допълнени от пет приложения, образи и карти към текста.

Обичайно в Първа глава („Въведение. Родопите като реалия в античния свят”) са поставени теоретичните основи на труда: обосновани са целта, предметът, географският и хронологическият обхват на изследването, както и използваните методи, направени са обща характеристика на изворите и историографски преглед. Що се отнася до Втора („Родопите в политическата история на Тракия”) и Трета („Древните общества в Родопите”) глава от дисертацията, всяка от тях би могла да бъде самостоятелна тема за изследване и събирането им на едно място е довело до изравняването им по тежест, което е лишило труда от естествен център, в който да бъдат обобщени акцентите и спецификите в общественно-политическото и икономическото развитие на изследвания ареал.

В работата могат да бъдат открити няколко постижения. Най-забележимо сред тях е педантичното събиране на едно място на абсолютно всички данни, свързани с Родопите от Троянската война до края на

античността, което превръща дисертацията в един изключително ценен справочник. На второ място следва да бъдат посочени издирването, систематизирането и критичният анализ на всички антични писмени извори, военни дипломи, епиграфски и нумизматични данни (подкрепени от Приложения А, С, D, E), включително сведения за името Родопа, както и съществуващите в древността визуализации за този тракийски ороним. Принос на автора до известна степен е обобщаването на малкото сигурно документирани политически събития в района, където ударението е поставено не толкова върху предполагаемата политическа самостоятелност на част от родопските племена или упражнявания от одрисите контрол, а на проблема за вероятните последици за Родопите от македонската власт над Тракия и за включването им в границите на Римската империя. В тази част от труда се забелязват библиографски непълноти, които са довели до пресилени твърдения като това, че липсват достатъчно изследвания по проблема за последиците от елинското усядане по Северното Егейско крайбрежие върху южната част от Родопите (с.80-81) и то при съществуването на специално разработената в българската литература дисертация на П.Илиева (*Илиева, П. 2006. Егейска Тракия между Бистонида и Пропонтида (8 – 6 в. пр. Хр.). Автореферат*) и множество нейни публикации по същата тема в български и чуждестранни издания (*Илиева, P. The “warlike” Thracians, Greeks and Persians: the politics of the written logos versus the silent discourse of things as evidence for mixed habitation in Aegean Thrace. – In: Seminarium Thracicum 7, 2011, 25-50; Илиева, P. Thracian-Greek συμβίωσις on the shore of the Aegean. – In: 10th International Congress of Thracology. Athens, 2007, 212-226*). Като се има предвид разминаването на сведенията на античните писмени източници с липсата на категорични данни за персийско администриране в Тракия, непълно и с пропуски в ползваната литература е проследена и дискусиата за съществуването на персийска сатрапия в изследвания район.

Неубедително са представени и археологическите извори за историята на Родопите. Това донякъде може да бъде обяснено с необходимостта да се събере, прегледа и осмисли огромно количество разнородна информация за един изключително дълъг хронологически период. Необяснимо за мен обаче остава упоритото нежелание на дисертанта да поправи дори една буква в текста след неговото обсъждане, когато някои грешки и пропуски в дисертацията (включително и в тази ѝ част) бяха конкретно посочени. Още в историографския преглед,

например, изненадващо стои параграф, посветен на мегалитните паметници в района, в който се твърди, че „остават несигурни двете най-важни характеристики на долмените – тяхната датировка и интерпретация” (с.31). Изследователите, струва ми се, отдавна са се обединили около мнението, че долмените представляват фамилни/родови гробници, чието построяване се отнася към желязната епоха и основно към нейния ранен период, като използването им на места продължава до римската епоха включително. Недоверието към изводите на археолозите, което, впрочем, се долавя в целия труд на Йордан Илиев, продължава и в Трета глава на дисертацията, където в раздела, посветен на погребалните практики в Родопите се твърди, че погребенията в долмени и скални гробници били „по-скоро изключения, вероятно наложени от някакви извънредни обстоятелства с политически и/или социално икономически характер, а не обичайна практика, тъй като трудно може да се приеме предположението, че абсолютно всички скални гробници и долмени били ограбени в древността.” (с. 162). Смятам, че тези колебания на автора със сигурност щяха да отпаднат, ако той беше разгледал паметниците от тази категория като част от разпространените не само в Родопите мегалитни паметници, както и онези публикации, в които отдавна е посочено, че част от скалните гробници са създадени или повторно използвани през средните векове. Що се отнася до съмненията му относно вероятността те да са били наистина ограбени, тук е уместен въпросът защо съотношението между ограбени/неограбени зидани гробници от втората половина на I хил.пр.Хр. на територията на Родопите не е било повод да се отхвърли предназначението им. Напротив, както се вижда от направения подробен преглед на монументалните гробни градежи от изследвания район, част от тях (неясно защо само куполните, които съставляват приблизително половината от общия брой) не само са интерпретирани като гробници, но са посочени и като индикатор за съществуващи социална диференциация и държавност, като пресилено се предполага дори връзка между тях и анонимни родопски владетели (с.173).

Впрочем, третата глава на дисертацията предизвиква най-много въпроси и критични бележки. Това вероятно се дължи на факта, че тя е изключително пъстра като съдържание. В нея е събрано почти всичко за „Древните общества в Родопите” (виж илюстриращото я приложение В, назовано „Каталог на археологическите обекти в Родопите”): тук са представени тракийските племена, населявали планината, проследени са

погребалните практики, особеностите на селищната система, икономическото развитие, религиозният живот, като е отделено специално внимание на проблема за прорицалището на Дионис в Тракия. Преди всичко не е било тук мястото на очерка върху историческата география на областта, тъй като с различните племена от територията на Родопите се оперира още от началото на труда и е било редно разказът за тях да намери място по-напред в изложението. Подробното представяне на погребалните практики в района на свой ред е лишено от онези наблюдения, които биха ги превърнали в действителен извор за политическата история на изследвания ареал: без сериозен коментар, например, е останал обичаят мъжете да се погребват като воители, видим в увеличаващото се оръжие в гробовете от VIII-VII в. пр. Хр. насетне (с.161) и доминирането на предпазно и нападателно оръжие в инвентара на плоските цистови гробове от IV-II в. пр. Хр. (с.175-176), регистрирани по неотбелязаната от дисертанта линия Асеновград, Чепеларе, Смолян, Доспат, Гоце Делчев (*Георгиева, Р., М. Домарадски, М. Петрова. Гробовете и некрополи. – В: М. Домарадски и колектив. Паметници на тракийската култура по горното течение на река Места. РП XXVI, 1999, 13*). Параграфът, посветен на селищното развитие в областта, в действителност представлява един, за съжаление, непълен списък на обекти от късната бронзова епоха до късната античност включително, който не предлага нито анализ, нито обща характеристика, нито посочва какви са заявените в заглавието на рубриката „особености“ на селищната система (с.178-188). Причина за това са не само малкото проучени обекти от тази категория, но и придържането на автора към първични, вместо към обобщителни публикации. Това претенциозно взиране в стари и пренебрегването на нови съчинения се наблюдава в цялата Трета глава, в резултат от което и в текста, и в каталога, са пропуснати редица обекти и са погрешно датирани много паметници.

Безспорно постижение на труда е разделът „Икономика“, в който са представени различни стопански отрасли: анализирани са природните ресурси на областта, поминъкът и занаятите, транспортните коридори и търговските контакти. Може само да се съжاليا, че избраният тук модел на представяне на съществуващите археологически свидетелства не е бил приложен и в останалите части на Трета глава.

Уместно и добро допълнение към събраните археологически и епиграфски данни за религиозния живот в Родопите представлява онази

част от дисертацията, посветена на локализацията на светилището на Дионис в Тракия. Тя предлага обобщение на „съвременното състояние на проблематиката с опит за дефиниране на отношението между планината Родопи и въпросното прорицалище...”(с. 210) и в нея за пореден и, надявам се, за последен път, с научни аргументи се доказва, че, „нито веднъж в древността прорицалището на Дионис в Тракия не е било свързано директно с Родопите...” (с. 226). За разлика от тази част, разделът, посветен на религиозния живот в областта (с.201-210) е сведен до изброяване на обекти с култов характер, сред които изненадващо са оставени без коментар дискуссионните Перперек и Татул.

Заключението на дисертацията е написано прегледно и в него ясно са формулирани както направените изводи, така и приносите на автора. Авторефератът отразява съдържанието на труда, а приложеният списък с публикации е внушителен.

Не може да се отрече, че обсъжданата дисертация е резултат от огромен труд от страна на докторанта, който е успял да проследи, анализира и подреди хронологически всеки факт и всеки детайл от богатата и събрана тук близо две хилядолетна история на Родопската област. Темата е разработена грижливо, обективно и критично, а общото впечатление от труда е положително. Посочените по-горе и други, неспоменати в становището пропуски и грешки, са неизбежни за изследване с такъв териториален и хронологически обхват. Напълно естествено е на места текстът да предизвиква дискусия и аз се надявам, че въпросите, зададени тук, както и по време на обсъждането на дисертацията, ще намерят отговор в бъдещите публикации на дисертанта.

В очакване това наистина да се случи, си позволявам да препоръчам на Почитаемото жури да присъди на Йордан Александров Илиев образователната и научна степен „доктор”.

4.06.2012 г.

